

**Олександр Грін**  
старший викладач кафедри  
адміністративного, фінансового, інформаційного  
та європейського публічного права  
юридичного факультету  
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

## Визначення правової природи Європейського Союзу та його правової системи

Незважаючи на довготривалий період існування Європейського Союзу (далі ЄС), його правова природа, статус і характеристики європейського права до сьогодні викликають дискусії в науці міжнародного та європейського права. Дана проблема почала досліджуватися достатньо широко у вітчизняній та російській науці нещодавно. Свідченням цього є праці таких вчених як В. Василенко, П. Рабінович, В. Буткевич, В. Муравйов, Л. Луць, В. Денисов, Р. Петров, В. Опришко, М. Микієвич, М. Бірюков, А. Капустін, В. Маргієв, С. Кашкін, Л. Ентін, А. Толстухін, Б. Топорнін, Ю. Юмашев, А. Мойсеєв та ін. Однак, на наш погляд, у вітчизняній науковій літературі відсутні дослідження, які докладно аналізують правову природу ЄС, кваліфікаційні характеристики та характерні риси права ЄС як правової системи.

Для того, щоб визначити правову природу ЄС та його правової системи в теорії міжнародного права необхідно проаналізувати підходи до визначення статусу ЄС та права ЄС (термін «європейське право» автор пропонує розглядати у вузькому значенні в якості синоніма права Європейського союзу, хоча існують різні підходи до співвідношення цих понять).

Вітчизняна та російська доктрина міжнародного права характеризується неоднозначністю підходів до визначення правової природи Європейського Союзу. Найбільш поширеними з них є наступні:

- ЄС володіє всіма характеристиками, які властиві міжнародним організаціям, автономією волі, договірною компетенцією та міжнародною правосуб'єктністю (О. Довгань);

- Європейські співтовариства – наднаціональне утворення (С. Кашкін);

- ЄС - наднаціональне (наддержавне) інтеграційне утворення, наділене владними повноваженнями та таке, що володіє деякими спільними ознаками з міжнародними міжурядовими організаціями, конфедеративною та федеративною державою (М. Дамірлі, Т. Анцупова);

- правова природа ЄС має комплексний, гетерогенний характер, який поєднує в собі видозмінені для цілей Союзу риси як внутрішньодержавного, так і міжнародного права (С. Кашкін);

- Європейським співтовариствам притаманна наднаціональність, концептуальною основою якої є федералістська ідея (В. Василенко);

- ЄС – союз держав конфедеративного типу так як держави-члени зберігають свій суверенітет (Ю. Юмашев);

- ЄС – міжнародна міжурядова організація спеціального характеру, яка отримує в процесі еволюції риси міжнародної організації загального характеру (А. Капустін);

- ЄС – міждержавне об'єднання, яке поєднує риси міжнародної міжурядової організації та державоподібного утворення (В. Муравйов).

Не менш різноманітними є підходи до визначення правової природи правової системи ЄС. Наводимо найбільш характерні з них:

- Європейське право, в силу притаманних йому характеристик, не може бути віднесено до класичного міжнародного права та володіє автономним характером (доктрина міжнародного права);

- Європейське право носить комплексний характер і включає в себе окремі елементи міжнародного та внутрішньодержавного права (А. Толстухін, Л. Ентін);

- європейський правопорядок ближче до національного ніж до міжнародного права (Р. Уірпман);

- право ЄС – нова система регулювання міжнародних відносин – інтеграційне чи наднаціональне право (А. Толстухін, С. Кашкін);

- право Співтовариств специфічна самостійна правова система (Суд ЄС, «Costa v. ENEL» 1964 р., Frankovich 1991 р.);

- європейське право – самостійна система права, яка багато в чому відійшла від міжнародного права і являє собою самостійний правовий феномен, відмінний від класичних моделей міжнародного права (Б. Топорнін);

- праву ЄС в значній мірі властиві характеристики наднаціональності, воно володіє суттєвими відмінностями за значною кількістю критеріїв від міжнародного права, включаючи право класичних міжнародних організацій (О. Довгань);

- право ЄС в значній мірі відрізняється від права міжнародних організацій в традиційному його розумінні, будучи правом *sui generis* (А. Толстухін);

- право ЄС – особлива самостійна правова система, яка відрізняється від міжнародного (публічного) права, але під час еволюції в напрямку національного права, не перетворюється на його повний аналог (С. Кашкін);

- право ЄС становить особливу третю систему права, яка діє поряд з міжнародним та внутрішнім правом (В. Муравйов).

Узагальнюючи зазначені підходи щодо правової системи Європейського Союзу, можна дійти наступних висновків:

- в рамках існуючої системи міжнародних відносин неможливо протиставляти норми європейського права та міжнародного права;

- європейське право не виключає дії міжнародного права;

- правильним є розглядати право ЄС в якості автономної системи в рамках міжнародного права;

- норми права ЄС є *lex specialis* щодо міжнародного права, та володіють пріоритетом щодо норм міжнародного права;

- європейське право як автономний режим не може протиставлятися нормам *jus cogens*, що забезпечується застосуванням Судом ЄС концепції загальних принципів права;

- право ЄС має пріоритет порівняно з внутрішнім правом держав-членів, а деякі його норми наділені прямою дією у внутрішніх правопорядках цих держав;

- право ЄС має ряд суттєвих відмінностей від міжнародного права, включаючи право класичних міжнародних організацій;

- за своєю юридичною природою право Євросоюзу становить особливу (третю) систему права, яка діє поряд з міжнародним та внутрішнім правом;

- право Євросоюзу має особливий характер, що відрізняє його як від права міжнародного, так і від права внутрішнього.

Підводячи підсумок аналізу правової природи Європейського Союзу слід констатувати, що:

- у наш час політична природа Євросоюзу не може у повній мірі бути федерацією, оскільки існує ряд ознак Союзу, які притаманні конфедерації, у той самий час ЄС більше ніж конфедерація;

- ЄС – наднаціональне інтеграційне об'єднання, яке має багато юридичних і політичних рис федерацій, суб'єкти якої зберігають суверенітет;

- ЄС має особливу правову природу, яка відрізняє його як від міжнародних міждержавних організацій, так й від держав;

- на сучасному етапі свого розвитку Євросоюз є міждержавним об'єднанням, яке поєднує риси міжнародної міждержавної організації та державоподібного утворення.

Автор не претендує на остаточну точку зору щодо розглядуваної проблеми. Питання про юридичну природу ЄС та його правову систему остаточно вирішить подальший розвиток правового співробітництва держав-членів ЄС.

Список літератури:

1. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу: підручн. для студ. вищих навч. Закладів / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко. – О: Фенікс, 2012. – 390 с.
2. Бирюков М. М. Европейское право: до и после Лиссабонского договора: Учебное пособие / М. М. Бирюков. – М.: Статут., 2013. – 240 с.
3. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. О. К. Вишнякова. – Одеса: Фенікс, 2013. – 883 с.
4. Право Европейского Союза: учебник / Под ред. С. Ю. Кашкина. 2-е изд. – М.: Юрист, 2009. – 1054 с.
5. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. В. І. Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.
6. Энтин Л.М. и др. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека Рук. авт. колл. и отв. ред. д. ю. н., проф. Л. М. Энтин. — 2-е изд., пересмотр, и доп. — М.: Норма, 2007. — 960 с.
7. Топорнин Б.Н. Европейское право Учебник. – М.: Юристъ, 1998. – 456 с.